

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ АПК НА ЗОВНІШНЬОМУ РИНКУ

Постановка проблеми. Розвиток ринкової економіки, поступове охоплення України глобалізацією пов'язані із загостренням конкуренції між товаровиробниками. Це вимагає постійного контролю за конкурентоспроможністю продукції відповідно до вимог зарубіжних маркетингових сегментів. Нині в світі зростає попит на продукти харчування й Україна, зважаючи на багаті природні ресурси, є однією з країн, які можуть його забезпечити. Проте, економічна та політична нестабільність, наявність різного роду ризиків, з якими зустрічаються підприємства-експортери, низькі параметри якості виробленої продукції не сприяють їх здатності конкурувати зі світовими виробниками продовольства та забезпечувати відповідний рівень прибутків. Саме тому розробка шляхів удосконалення конкурентоспроможності переробних підприємств АПК на зовнішніх маркетингових сегментах є актуальним питанням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За ринкових умов господарювання поняття „конкурентоспроможність” є одним із головних, оскільки поєднується з економічними, науково-технічними, маркетинговими та іншими можливостями підприємств, галузей, чи країни загалом [1]. Це основний критерій експорту конкретного виду товару, від нього залежить здатність реалізовувати продукцію в умовах жорсткої конкуренції, що розгортається між районами, містами, регіонами та окремими сегментами світового ринку. Формування конкурентоспроможності відбувається на

початковій стадії виробництва й закінчується кінцевим виходом продукції. Системні дослідження даного питання відображені в працях таких вітчизняних вчених як: С. Кваші, Л. Донець, А. Донець, В. Месель-Веселяка, О. Кузьміна, Л. Мельник, О. Кубатка, а також зарубіжних науковців: М. Портера, Р. Фрахтудінова, Н. Моїсєєвої, В. Білоусова, Л. Чайникової та ін.

Так, Л.І. Донець та А.А. Донець відзначають, що ознаками поняття «конкурентоспроможність» є конкурентне середовище, конкурентні переваги, прагнення підприємств до завоювання певної частки ринку [2, с. 102].

В.Я. Месель-Веселяк стверджує, що підвищити її рівень у переробній промисловості можна за рахунок використання власної сільськогосподарської сировини, яка буде нижчою за собівартістю, а отже й за ціною [3, с. 12].

Рівень конкурентоспроможності на внутрішньому ринку не гарантує забезпечення глобальної конкурентоспроможності підприємства. Американський економіст М. Портер в монографії „Международная конкуренция” пропонує концепцію підтримки конкурентних переваг [4]. На думку дослідника, успіх господарювання залежить від чотирьох чинників: наявності факторів виробництва, умов формування попиту на внутрішньому ринку, забезпеченості спорідненими та допоміжними галузями, обраної стратегія і рівня конкуренції, які відображені у формі ромбу (ромб Портера).

Зважаючи на вагомі наукові доробки, існує необхідність додаткових досліджень питань, що пов'язані з конкурентоспроможністю продукції, що експортується.

Постановка завдання. Метою написання статті є оцінка конкурентоспроможності переробних підприємств АПК та розробка шляхів її забезпечення на зовнішньому ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Переробні підприємства АПК – це суб'єкти господарювання, що займаються переробкою сільськогосподарської сировини, виробництвом і реалізацією продукції харчової промисловості та кормів для тварин. Для них притаманний певний рівень ризику, що пов'язаний із залежністю від успішності господарювання

сільськогосподарських підприємств, територіальної віддаленості від сировинних зон, забезпеченості трудовими ресурсами необхідного рівня кваліфікації. Останніми роками Україні вдалося зменшити вартісну різницю між обсягами експорту продукції сільського господарства та продуктів її переробки. Однак, країна в більшій мірі все ще залишається експортером сировини.

Конкурентоспроможність продукції переробних підприємств АПК починає формуватися ще на стадії виробництва сировини. Продукція сільського господарства – це джерело забезпечення виробничих потужностей та роботи переробної галузі, яка, в свою чергу, є традиційним каналом збуту для сільськогосподарських виробників. Ринкові умови господарювання змушують переробні підприємства самостійно займатися пошуком сировини. За таких умов конкуренція може спостерігатися не лише за ринки збуту готової продукції, а й за сільськогосподарські ресурси, деякі види яких можуть бути в обмеженій кількості. Скорочення виробництва продовольчої сировини прямо впливає на кінцеві результати господарювання переробних підприємств.

Значна частина продукції наразі переробляється на дрібних за масштабами підприємствах – невеликих цехах, підсобних господарствах. Перемога в конкурентній боротьбі за сировину залежить від підприємницької гнучкості, інтеграційних зв'язків із сільськогосподарськими товаровиробниками, включаючи встановлення оптимального для двох сторін рівня ціни, надання матеріальної допомоги, умов укладених договорів [5, с. 101]. Наразі між переробними підприємствами та сільськогосподарськими товаровиробниками регіону немає налагоджених взаємостосунків „виробник сировини-переробне підприємство” та чітко встановленого ланцюга постачання, що дозволив би покривати нестачу в ресурсах сировиною власного виробництва.

В Україні обсяг валової продукції сільського господарства у 2010 р. становив 100536,2 тис. грн, що у 1,3 рази більше, ніж у 2000 р. При цьому частка господарств населення у валовій продукції сільського господарства

загалом становила у 2010 р. 55,1 %, що на 10,9 % менше, ніж у 2000 р., продукції рослинництва – 54,9 %, що відповідно менше на 4,2 % та продукції тваринництва – 55,3 %, що менше на 19,5 %. Таким чином, половина всієї сировини для переробних підприємств АПК виробляється господарствами населення, що значно ускладнює її перевірку на якість. Її погіршення, а інколи й повне псування, може призвести до втрати прибутків як постачальників, так і переробних підприємств [6, с. 92].

Варто відмітити, що стан забезпечення переробних підприємств сировиною значно покращився б при створенні ними власних сільськогосподарських відділів. Для прикладу можна навести ВАТ „Птахокомбінат „Бершадський”. Підприємство забезпечує себе комбікормами власного виробництва. Наявність у підпорядкуванні переробних підприємств сільськогосподарських відділів суттєво знизить собівартість кінцевої продукції, сприятиме покращенню її якісних характеристик, забезпечить своєчасне надходження сировини.

Альтернативою використання сировини вітчизняного виробництва є її імпорт. Він пов'язаний не лише з її обмеженістю. Стратегічною ціллю господарювання будь-якого підприємства є максимізація прибутків та мінімізація витрат. Так, для підприємств харчової промисловості більш економічно вигідним є імпортувати дешевшу пальмову олію, ніж використовувати для переробки соняшникову.

Імпортована сировина теж може мати низькі якісні параметри та містити в собі трансгенні речовини. Наявність у ній пестицидів і агрохімікатів повинно перебувати у межах норми, що має підтверджуватися відповідними сертифікатами. Тому важливо перевіряти її за науково-обґрунтованими критеріями та стандартами, оскільки це має вирішальне значення для завоювання конкурентних позицій. Значна кількість вітчизняних та зарубіжних товаровиробників з метою скорочення терміну відгодівлі тварин використовують біологічно активні та інші домішки. Тому сировину, як вітчизняну, так і імпортовану, доцільно перевіряти на наявність антибіотиків,

гормональних препаратів, важких металів, пестицидів та інших сторонніх речовин [7, с. 94]. За умов недотримання вимог стандартів фальсифіковану сировину необхідно утилізувати.

Нині все більше споживачів як в Україні, так і в світі бажають споживати безпечну для їх здоров'я продукцію і цікавляться її якісними характеристиками. Наприклад, у Росії граничний вміст трансгенних речовин не повинен перевищувати 0,9 % [8, с. 10]. В Україні всі продовольчі товари мають провирятися на вміст генетично-модифікованих організмів. Наприклад, у Вінницькій області діє лабораторія, яка визначає вміст генетично-модифікованих організмів (ГМО) у продуктах харчування. У ній виробники можуть перевірити власну продукцію на вміст ГМО і в разі їх відсутності – необхідно маркувати свої товари „Без ГМО”. Наразі потужностей лабораторії вистачає для обслуговування підприємств регіону, також вона надає послуги для суб'єктів господарювання з інших областей.

Для оцінки відповідності розподілу експорту сировини й продовольчих товарів України відповідно до обсягів сільськогосподарського виробництва нами було розраховано коефіцієнт локалізації за такою формулою:

$$L = \frac{1}{2} \frac{\sum |x_j - y_j|}{100} \quad (1.1)$$

де L – коефіцієнт локалізації;

x_j – питома вага регіону у валовій продукції сільського господарства України;

y_j – питома вага регіону в обсягах експорту України.

Даний показник знаходиться в межах від 0 до 1. Тобто оптимальним вважається його значення близьке до 0, а небезпечним – близьке до 1. Значення більше 0,5 – вважається критичним.

Розрахований нами коефіцієнт локалізації у 2008 р., 2009 р. та 2010 р. був близьким до критичного значення і свідчить про непропорційність розподілу обсягів експорту сировини й продовольчих товарів окремих регіонів (відповідно до обсягів виробленої продукції сільського господарства), що є

свідченням недосконалості регуляторної політики (табл. 1).

Таблиця 1

**Коефіцієнт локалізації експорту сировини й продовольчих товарів
відповідно до обсягів сільськогосподарського виробництва**

Регіони	2008 р.			2009 р.			2010 р.		
	Питома вага регіону, %		$ x_j - y_j $	Питома вага регіону, %		$ x_j - y_j $	Питома вага Регіону, %		$ x_j - y_j $
	у валовій продукції сільського господарства (x)	у обсягах експорту (y)		у валовій продукції сільського господарства (x)	у обсягах експорту (y)		у валовій продукції сільського господарства (x)	у обсягах експорту (y)	
Вінницька	6,1	2,5	3,6	6,0	6,4	0,4	6,1	6,8	0,7
Волинська	2,8	0,9	1,9	2,9	1,5	1,4	3,1	1,5	1,6
Дніпропетровська	6,4	3,4	3,0	6,2	5,8	0,4	6,4	4,5	1,9
Донецька	4,9	4,6	0,3	4,8	9,2	4,4	5,0	11,8	6,8
Житомирська	3,1	0,6	2,5	3,2	1,0	2,2	3,3	0,9	2,4
Закарпатська	2,1	0,5	1,6	2,2	1,1	1,1	2,2	0,9	1,3
Запорізька	3,9	2,4	1,5	3,5	3,1	0,4	3,6	3,2	0,4
Івано-Франківська	2,3	0,4	1,9	2,5	0,9	1,6	2,6	1,4	1,2
Київська	6,5	57,1	50,6	6,5	11,3	4,8	6,6	14,5	7,9
Кіровоградська	4,0	1,0	3,0	3,6	2,0	1,6	3,7	2,4	1,3
Луганська	3,0	1,2	1,8	2,6	1,5	1,1	2,4	1,0	1,4
Львівська	4,1	0,6	3,5	4,3	1,7	2,6	4,2	2,9	1,3
Миколаївська	3,3	7,0	3,7	3,3	14,7	11,4	3,4	15,4	12,0
Одеська	4,5	4,9	0,2	4,2	11,5	7,3	4,6	9,3	4,7
Полтавська	5,5	2,4	3,1	4,2	4,3	0,1	5,1	2,1	3,0
Рівненська	2,8	0,3	2,5	2,8	0,6	2,2	2,9	0,7	2,2
Сумська	3,1	0,8	2,3	3,1	1,7	1,4	2,8	1,8	1,0
Тернопільська	2,9	0,4	2,5	3,0	0,6	2,4	2,9	0,4	2,5
Харківська	5,4	3,5	1,9	4,9	8,3	3,4	4,4	6,4	2,0
Херсонська	3,8	1,5	2,3	3,9	3,4	0,5	4,1	2,9	1,2
Хмельницька	3,9	0,6	3,3	4,1	1,5	2,6	4,1	1,5	2,6
Черкаська	6,0	2,1	3,9	6,6	3,9	2,7	7,0	4,8	2,2
Чернівецька	1,9	0,1	1,8	2,0	0,3	1,7	2,1	0,2	1,9
Чернігівська	3,6	0,8	2,8	3,6	2,2	1,4	3,2	1,7	1,5
АР Крим	4,1	1,0	3,1	4,3	1,5	2,8	4,2	1,0	3,2
Коефіцієнт локалізації	0,543			0,310			0,341		

Наразі Україна посідає 73 місце серед 131 країни світу за рівнем конкурентоспроможності [9, с. 427]. Досить часто в науковій літературі

вказується на невідповідність вітчизняної продукції міжнародним стандартам, що робить її не конкурентоспроможною для реалізації на зовнішніх ринках. У даний час ситуація ще більше загострилася у зв'язку з набуттям членства України в СОТ. Слід зазначити, що нині 20 % діючих стандартів є застарілими і лише 33,9 % відповідають міжнародним [10, с. 7]. Обов'язки уніфікації стандартів покладено на Держспоживстандарт України, який, на основі розробки конкретних параметрів до експортно орієнтованої продукції, повинен забезпечити відповідність вітчизняної системи стандартизації і сертифікації міжнародним нормам.

Конкурентні переваги – це наслідок особливостей виробництва, стратегій, досвіду, які є специфічними для конкретного підприємства й не доступними для іншого. Сталі конкурентні переваги підприємств переробної промисловості АПК України можна одержати та утримати за рахунок використання стратегічних видів ресурсів, що є мобільними та здатними відтворюватися (рис. 1).

За умов поглиблення інтеграції української економіки в глобалізаційний простір традиційні методи підвищення конкурентоспроможності вже не є достатньо дієвими. На даному етапі здобути переваги в боротьбі з конкурентами допоможуть демократичні методи економічного розвитку, екологічна безпека виробництва, вкладення коштів в інтелектуальний розвиток нації [11, с. 45]. Формування міжнародної конкурентоспроможності, перш за все, повинно здійснюватись із урахуванням смаків іноземних споживачів. Дещо подібними є вподобання споживачів колишніх республік Радянського Союзу, проте абсолютно різними вони можуть бути порівняно з іншими країнами Європи, Азії, що повинно відобразитись у виробничому процесі.

Нині в усьому світі дедалі більше уваги приділяється екологічній складовій харчування. На світовому продовольчому ринку сформована маркетингова ніша екологічно чистої продукції (без використання генномодифікованих організмів та хімічних сполук), що необхідно брати до уваги й українським товаровиробникам. Її ознаками вважаються екологічно

якісні товари та упаковка без вмісту шкідливих для здоров'я людини компонентів, а також технологія виробництва кінцевого продукту та сільськогосподарської сировини, яка повинна бути максимально безпечною для навколишнього середовища.

Рис. 1. Механізм формування конкурентних переваг переробних підприємств АПК за рахунок ресурсної складової

Постачальники продовольства, виробленого за екологічно чистими технологіями, можуть розраховувати на отримання виручки, яка покривала б виробничі та реалізаційні витрати. Регуляторні заходи, метою яких є застосування торговельних обмежень щодо продукції, яка не відповідає вимогам стандартів якості, можуть бути передумовою забезпечення

конкурентних переваг українських виробників.

Висновки з даного дослідження. Отже, підвищення конкурентоспроможності вітчизняних продовольчих товарів на зовнішньому ринку є не лише проблемою переробних підприємств, а й сільськогосподарських, оскільки її формування починається ще на стадії виробництва сировини. Цьому сприятиме створення суб'єктами підприємництва сільськогосподарських відділів, що не тільки знизить собівартість продукції, а й дозволить краще контролювати її якісні параметри, в тому числі й екологічність, яка, сьогодні, є дуже важливою для іноземних споживачів. Активними гравцями на міжнародному ринку можуть бути підприємства, які мають сталі конкурентні переваги перед іншими товаровиробниками. Довготривалий ефект можливий за умови постійного їх відтворення, удосконалення й унікальності поєднання, а також неможливості копіювання конкурентами.

Література

1. Кваша С.М. Конкурентоспроможність вітчизняної сільськогосподарської продукції на світовому аграрному ринку / С.М. Кваша, Н.Є. Голомша // Економіка АПК. – 2006. – № 5. – С. 99-104.
2. Донець Л.І. Базові принципи сучасної парадигми управління конкурентоспроможністю підприємства / Л.І. Донець, А.А. Донець // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – 2012. – № 1(5). – С. 101-106.
3. Месель-Веселяк В.Я. Підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору економіки України / В.Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2007. – № 12. – С. 8-14.
4. Портер М. Международная конкуренция. – М.: Международные отношения, 1993. – 896 с.
5. Кіт В.Г. Організація постачання сировини переробним підприємствам / В.Г. Кіт, О.Р. Сафін, С.М. Марич // Економіка АПК. – 2001. – № 9. – С. 100-

103.

6. Козинська О.А. Молочне скотарство Вінничини / О.А. Козинська // Економіка АПК. – 2001. – № 3. – С. 90-92.

7. Дудник А.В. Безопасность продукции животноводства как регулятор внешней торговли / А.В. Дудник // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. – 2007. – № 10. – С. 94.

8. Горовий В. Атакують гени-мутанти. Зернові й картопляні / В. Горовий // Хліб і зерно. – 2006. – № 4. – С. 10.

9. Школьний О. Передумови економічного росту та ескалації зовнішньоторговельного потенціалу АПК України на тлі нового світового порядку / О. Школьний // В кн.: Ідентичність і пам'ять у пострадянській Україні: Кол. монографія. – К.: – Дух і літера, 2009. – С. 425-437.

10. Супіханов Б.К. Стан і перспективи формування стандартів у сфері технології виробництва харчових продуктів / Б.К. Супіханов, Ю.В. Кожедуб // Економіка АПК. – 2008. – № 7. – С. 3-7.

11. Швиданенко О.А. Передумови забезпечення конкурентоспроможності країни в контексті прогресивних глобалізаційних тенденцій / О.А. Швиданенко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – № 3(70). – С. 43-51.

Зборовська Ю.Л.

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ АПК НА ЗОВНІШНЬОМУ РИНКУ

Анотація. У статті зроблено аналіз відповідності розподілу експорту сировини й продовольчих товарів України відповідно до обсягів сільськогосподарського виробництва, дано оцінку конкурентоспроможності переробних підприємств АПК та запропоновано шляхи її удосконалення.

Ключові слова: конкурентоспроможність, конкурентні переваги, агропромисловий комплекс, експорт, сировина.

Зборовская Ю.Л.

ПУТИ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ

ПЕРЕРАБАТЫВАЮЩИХ ПРЕДПРИЯТИЙ АПК НА ВНЕШНЕМ РЫНКЕ

Аннотация. В статье сделан анализ соответствия распределения экспорта сырья и продовольственных товаров Украины согласно объемов сельскохозяйственного производства, дана оценка конкурентоспособности перерабатывающих предприятий АПК и предложены пути ее совершенствования.

Ключевые слова: конкурентоспособность, конкурентные преимущества, агропромышленный комплекс, экспорт, сырье.

Zborovska Y.L.

THE WAYS OF IMPROVING THE COMPETITIVENESS OF AGRICULTURE FOOD PROCESSING ENTERPRISES IN FOREIGN MARKETS

Abstract. The compliance division exports of raw materials and foodstuffs of Ukraine according to the volume of agricultural production was analyzed, the competitiveness of agricultural food processing enterprises was estimated and to propose the ways it improving in this article.

Key words: competitiveness, comperative advantage, agriculture, exports, raw materials.